

Naziv originala:
Преступление и наказание
Фёдор Михайлович Достоевский

Copyright © 2015 ovog izdanja Kontrast izdavaštvo

Za izdavača:
Vladimir Manigoda

Urednik:
Danilo Lučić

Prevod:
Julijana Milutinović

Lektura i korektura:
Nađa Parandilović

Dizajn korice:
Peter Mendelsund

Grafičko oblikovanje:
Milica Stefanović

Štampa:
Kontrast štampa

Tiraž:
500

Izdavač:
Kontrast, Beograd
Klaonička 2, Zemun
e-mail: jakkontrast@gmail.com
kontrastizdavastvo.com
facebook.com/KontrastIzdavastvo
www.glif.rs

ZLOČIN

I

KAZNA

FJODOR MIHAJLOVIČ DOSTOJEVSKI

KONTRAST

PRVI DEO

I

NA SAMOM POČETKU JULA, kad su žege bile nesnosne, jedan je mladić izašao predveče iz svoje sobice, koju je bio iznajmio od stanara u S-skoj ulici, i lagano, kao da se dvoumi, krenuo put K-nog mosta.

Srećno je izbegao susret s gazdaricom na stepenicama. Sobi-
ca mu je bila pod samim krovom visoke četvorospratnice i više je podsećala na ormar nego što je ličila na stan. A gazdarica, koja mu je iznajmljivala sobu s hranom i poslugom, stanovala je sprat niže, u zasebnom stanu, pa je morao, kad god izlazi, da prođe pored njene kuhinje, gotovo uvek širom otvorene prema stepeništu. I kad god bi tuda prolazio, osećao bi neki potmul i strah kojeg se stideo i zbog kojeg se mrštio. Gazdarici je bio dužan do guše i bojao se da se ne sretne s njom.

Ne bi se moglo reći da je bio bojažljiv ili uplašen — naprotiv, ali već neko vreme je bio u nekakvom razdražljivom i napregnutom stanju, nalik hipohondriji. Toliko se usamio i povukao u sebe da se pribijavao susreta sa bilo kim, ne samo s gazdaricom. Ubila ga je nemaština; međutim, u poslednje vreme ga čak ni muke na kojima se našao nisu tištile. Prestao je da se bavi čak i svojim prekim potrebama — tačnije, nije hteo njima da se bavi. Istini za volju, nikakve se on gazdarice nije bojao, koliko god se ona bila namerila na njega. Ali čemu zadržavanje na stepeništu i slušanje kojekakvih gluposti o svim tim svakodnevnim tričarijama koje ga se ni najmanje ne tiču, pa sva ta navaljivanja da plati, pa te pretnje, prigovaranja, pa onda još i da se izvlači i izvinjava, da laže — ma najbolje šmugnuti niza stepenice kao mačka i ispariti da te niko ne vidi.

Međutim, ovaj put strepnja od susreta sa zaštitnicom prene-
razila je čak i njega samog, kad je izašao na ulicu.

„Na kakav se korak spremam, a kakvih se gluposti bojim!” — pomisli, zagonetno se smešeći. „Hm... Da... Sve je u čovekovim rukama, a opet mu izmakne ispred nosa samo zato što je kuka-vica... To je već aksiom... Interesantno čega se ljudi najviše boje... Novog koraka, a svoje sopstvene nove reči de najviše plaše... Ma uostalom, previše brbljam. Upravo zato ništa i ne činim, zato što brbljam... Doduše, možda i brbljam zato što ništa ne radim. Na to sam se za ovih mesec dana navikao, ležeći po cele bogovetne dane u svom kutku i fantazirajući... A zašto onda idem tamo? Zar sam ja u stanju to da učinim? Zar je to ozbiljno? Uopšte nije ozbiljno. Tek onako, došlo mi da se zabavljam... Igrarije! Da... izgleda da to i jesu igrarije!”

Napolju je bila strašna žega, uz to i omorina, gužva, na sve strane kreč, pa skele, prašina i cigla i onaj posebni letnji zadah, dobro poznat svakom Petrograđaninu koji nije u prilici da iznajmi vilu u kojoj će provesti leto — sve je to prilično uznemirilo već ionako rastrojene mladićeve nerve. Nepodnošljiv zadah svih tih krčmi, kojih u ovom delu grada ima na svakom koraku, pa pijanci na koje je neprestano nailazio — mada je bio radni dan — pijanci koji su dopunjavali odvratni i turobni kolorit odveć tužnog prizora. Izraz strahovitog gađenja najednom pređe mladićevim finim crtama lica. Usput, bio je neobično lep, divnih tamnih očiju, kestenjaste kose, prilično visok, vitak i stasit. Ali ubrzo je utonuo u nekakvu duboku zamišljenost, bolje reći: u zanos, i pošao dalje, ne primećujući više ništa oko sebe, a i ne želeći da išta primeti. Katkad bi samo nešto promrmljao sebi u bradu, iz one svoje navike da razgovara sam sa sobom, što je malopre i sam priznao. U ovom je času bio svestan toga kako mu se misli namah brkaju i koliko je malaksao: već dva dana gotovo da ništa nije okusio.

Toliko je bio jedno obučen da bi se neko drugi na njegovom mestu, mada naviknut na nemaštinu, postideo da se usred bela dana zatekne na ulici u takvim dronjcima. Doduše, ta je gradska četvrt bila takva da je tu bilo teško nekoga iznenaditi svojom odećom. Senska pijaca u blizini, priličan broj 'izvesnih' lokala i stanovništvo, uglavnom radničko i zanatlijsko, sabijeno u te

središnje petrogradske ulice i sokake, sve je to unosilo u opštu panoramu takvo šarenilo tipova da bi bilo neobično da se čovek i začudi kada neku od tih spodoba sretne. Ali u mladićevoj duši bilo se već skupilo toliko prezira, da se, pored sve svoje mlada-lacke osetljivosti, ponajmanje stideo svojih dronjaka u kojima je izašao na ulicu. Druga bi to stvar bila kad bi se sreo s nekim poznanikom ili bivšim kolegom, s kojima se uglavnom nije voleo vidati... Pa ipak, kad mu je jedan pijani čovek, koga su u tom trenu, ko zna zašto i ko zna gde vozili ulicom na ogromnim taljigama koje vuče veliki teretni konj, odjednom u prolazu dobio — Hej ti, švapski šeširdžijo! — vičući iz sveg grla i upirući prstom u njega, mladić se naglo zaustavio i grčevito se uhvatio za šešir. Bio je to visok cimermanov ovalni šešir, ali već sasvim iznošen, do kraja olinjao, pun rupa i mrlja, bez oboda i nekako neobično ružno nakrivljen na jednu stranu. Ali nije ga obuzeo stid nego sasvim drugo osećanje, nalik strahu.

— Kako sam znao! — promrmlja zbunjeno. — To sam i mislio! To je ono najgore! Eto kako nekakva glupost, nekakva najobičnija sitnica može pokvariti čitav naum! Da... suviše je upadljiv ovaj šešir... Smešan je, zato i bode oči... Uz ove moje dronjke neminovno ide kapa, makar bila i neka stara ravnjača, samo ne ovo čudo! Niko živi ne nosi takvo nešto; na kilometar će me zapaziti, upamtiti... To je ono najgore, posle će se prisetiti i eto dokaza! Tu čovek mora da bude sasvim neprimetan... Sitnice, sitnice su najvažnije! E, upravo takve sitnice uvek sve upropaste...

Nije se daleko uputio; čak je znao i koliko ima koraka do njegove kuće: tačno sedam stotina i trideset. Jednom ih je slučajno izbrojao, kad se već bio malo više zaneo. Tad još nije verovao u ta svoja sanjarenja, samo je sam sebe dražio njihovom sablasnom ali primamljivom smelošću. A sada, mesec dana kasnije, već je na to gledao drugačije i, uz sve džangrizave monologe o svojoj nemoći i neodlučnosti, navikao se na to da ovo 'sablasno' snatrenje nekako i nehotično smatra već poduhvatom, iako još uvek nije verovao sam sebi. Štaviše, sad je krenuo na probu tog svog poduhvata, i svakim mu je korakom uzbuđenje sve više i više raslo.

Srce mu je zamiralo, a nervi zatrepirili kad je prišao ogromnoj kućerini, čiji je jedan zid gledao na kanal, a drugi na S-u ulicu. Ta se kućerina sastojala od samih malih stanova u kojima su stanovale svakojake zanatlije — krojači, bravari, kuvarice, pa nekakvi Nemci, te devojke koje se snalaze kako znaju i umeju, sitni činovnici, i tako. Ljudi su neprestano ulazili i izlazili na oba ulaza, prolazeći kroz oba dvorišta. Bila su tu i tri ili četiri kućepazitelja. Mladiću je bilo drago što nije sreo nijednog od njih, te odmah neopaženo šmugnu s ulaza desno na stepenice. Stepenište je bilo mračno i usko — pomoćno; ali sve je to već znao i proučio, i ceo mu se taj raspored sviđao: u takvom mraku čak ni radoznao pogled nije opasan. „Kad se sad ovako bojim, šta bi tek bilo kad bi zaista došlo do onog pravog...”, pomisli usput, penjući se na treći sprat. Tu mu preprečiše put neki isluženi vojnici, dok su iznosili nameštaj iz jednog od stanova. Već je znao odranije da u tom stanu živi jedan činovnik, Nemač, s porodicom. „Nemač se, dakle, seli, pa će na trećem spratu, na ovom stepeništu i na ovom odmorištu, biti neko vreme nastanjen samo babin stan. Dobro je... Za svaki slučaj...” — pomisli opet i pozvoni na staričina vrata. Zvonce jeknu slabo, kao da nije od mesinga, nego limeno. Po takvim malim stanovima u tim kućama gotovo sva zvonca su takva. Već je bio zaboravio kakav je zvuk tog zvonceta, taj posebni zvuk kao da ga je odjednom na nešto podsetio i jasno mu predočio nešto... On sav zadrhta, živci mu u tom trenutku postadoše isuviše slabi. Malo zatim vrata se jedva odškrinuše: stanarka je kroz odškrinuta vrata motrila na došljaka, očigledno nepoverljivo, samo je video kako joj sitne okice se vaju u mraku. Ali kad je na odmorištu opazila više ljudi, ohrabri se i širom mu otvori. Mladić prekorači prag i stupi u mračno predsoblje, odvojeno pregradom iza koje je bila kuhinjica. Starica je ćutke stajala pred njim i upitno ga gledala. Bila je to sitna suvonjava bakica od svojih šezdeset godina, živahnih i pakosnih očiju, malog šiljatog nosa, gologlava. Plavičasta, proseda kosa bila joj je obilatno namazana uljem. Tanak i dugačak vrat, nalik na kokošju nogu, bila je umotala nekakvom flanelskom krpom, a oko ramena joj se, uprkos vrućini, klatio haljetak obrubljen

krznom, sav pohaban i požuteo. Starica je svaki čas kašljala, u grudima joj je pištalo. Biće da ju je mladić odmerio neakvim posebnim pogledom, jer joj u očima iznenada opet sevnu ona pređašnja nepoverljivost.

— Ja sam Raskoljnikov, student. Bio sam tu, kod vas, pre mesec dana. — brže-bolje promrmlja mladić i blago se nakloni, jer se setio kako bi trebalo da bude ljubazniji.

— Sećam se, dragi moj, i te kako se dobro sećam da ste dolazili. — razgovetno progovori starica, ni za tren ne odvajajući upitni pogled s njegovog lica.

— Pa eto, molim lepo... I opet sam došao istim poslom... — nastavi Raskoljnikov, pomalo smeten i iznenađen zbog staričine nepoverljivosti.

„A možda je oduvek i bila takva, samo što nisam primećivao”, pomisli osećajući se nelagodno.

Starica malko počuta, kao da se oko nečega dvoumi, a onda se odmače u stranu, pokaza na sobna vrata i, propuštajući gosta, reče:

— Uđite, dragi moj.

Omanja soba, u koju je mladić ušao, sva u žutim tapetama, s muškatlama u saksijama i s muslimskim zavesama na prozorima, beše u tom trenutku toplo obasjana suncem koje je zalazilo. „I onda će isto ovako sijati sunce!” — nekako neočekivano sinu Raskoljnikovu u glavi, pa hitrim pogledom obuhvati celu sobu, ne bi li što bolje proučio i upamtio raspored stvari u njoj. Ali u sobi nije bilo bogzna čega. Nameštaj neki prastari od žutog drveta sastojao se od divana s velikim izbočenim drvenim naslonom, i ovalnog stola ispred divana, toaletnog stočića s nevelikim ogledalom između dva prozora, od stolica koje su stajale uza zidove, i dve-tri jeftine slike u žutim ramovima, na kojima su bile prikazane nemačke gospođice sa pticama u rukama — eto, to bi bilo sve. U uglu ispred male ikone gorelo je kandilo. Sve je bilo vrlo čisto: i nameštaj i pod bili su tako uglačani da su se sjajili; sve se caklilo. „Lizavetina ruka”, pomisli mladić. U celom stanu ni trunčica prašine. „Kod zlu radih starih udovica uvek biva ovako čisto”, nastavi u sebi Raskoljnikov

i znatiželjno zadržava svoj spuštenu pogled na cicanu zavjesu koja je bila na vratima drugog sobička, u kojem se nalazila staričina postelja i komoda — tamo još nikada nije zavirio. Ceo se stan sastojao od ta dva sobička.

— Izvolite, šta ste želeli? — oštro će starica pošto uđe u sobu i stade, kao i malopre, tačno ispred njega kako bi ga mogla gledati pravo u lice.

— Doneo sam vam zalog, evo, izvolite!

I izvuče iz džepa stari srebrni pljosnati sat na čijoj je poledini bio ugraviran globus. Lančić je bio od čelika.

— Pa i onom prošlom je istekao rok. Još je prekjuče prošlo mesec dana.

— Platiću vam kamatu za još mesec dana, samo se malo strpite.

— To zavisi od moje dobre volje, dušo moja, hoću li se strpeti ili ću tu stvar prodati odmah.

— A koliko ćete mi dati za sat, Aljona Ivanovna?

— Sve neke trice donosite, dragi moj, gotovo da ništa i ne vrede. Za onaj prstenčić sam vam prošli put dala dve rublje, a onakav nov moš dobiti kod zlatara za rublju i po.

— Dajte mi četiri rublje, otkupiću ga, od oca mi je. Uskoro ću dobiti novac.

— Rublju i po, molim lepo, i kamata unapred, ako je po volji.

— Rublju i po! — uzviknu mladić.

— Vaša volja!

I starica mu pruži natrag sat. Mladić ga uze i toliko se rasrdi da je već hteo da ode, ali se začas predomisli, jer se seti da nema više kud i da je još zbog nečeg drugog tu.

— Dobro, dajte! — reče osorno.

Starica zavuče ruku u džep da izvadi ključeve, pa ode u onu drugu sobicu sa zavjesom na vratima. Našavši se sam nasred sobe, mladić je radoznalo osluškivao i nešto smišljao. Čuo je kako otključava komodu. „Biće da je gornja fioka”, pomisli. „Ključeve, dakle, nosi u desnom džepu... Svi su joj u jednom svežnju, na toj čeličnoj alci... I ima jedan, tri puta veći od ostalih, s nazubljenim jezičkom, koji naravno nije od komode... Biće da je od još nekakve

kutije ili škrinjice... Zanimljivo. Škrinjice imaju uvek takve ključeve... Uh, kako je sve ovo podlo...

Baba se vratila.

— Izvolite, dragi moj, ovako: kako je mesečno deset kopejki na rublju, za rublju i po vam dođe petnaest kopejki, za mesec dana unapred, molim lepo. A za one dve rublje, od pre, dužni ste po tom istom računu da platite unapred dvadeset kopejki. Sve ukupno trideset pet kopejki. Prema tome, sada za svoj sat imate dobiti svega rublju i petnaest kopejki. Evo, izvol'te.

— Kako?! Zar na kraju samo rublju i petnaest kopejki?

— Upravo tako, molim lepo.

Mladić se nije hteo da ulazi u prepirku te uze novac. Gledao je staricu i nije žurio s odlaskom, baš kao da bi još nešto da kaže ili učini, ali ni sam nije znao šta...

— Možda ću vam, Aljona Ivanovna, ovih dana još jednu stvar doneti... Od srebra... Jednu... lepu tabakeru... Čim mi je jedan moj prijatelj vrati.

On se zbuni i učuta.

— E pa, onda ćemo, dragi moj, o tome tad i porazgovarati.

— Zbogom... A vi neprestano sami kod kuće čamite, nema vam sestre? — pitao je što je mogao prirodnije, izlazeći u pred-soblje.

— A šta će vam ona, dragi moj?

— Ništa. Samo onako pitam, a vi odmah... Zbogom, Aljona Ivanovna!

Raskoljnikov izađe sasvim zbunjen. Zbunjenost je rasla i rasla sve više. Dok je silazio niz stepenice, više puta bi se zaustavljao, kao da ga je odjednom nešto prenerazilo. I napokon, kad je već bio na ulici, on viknu:

— O, bože! Koliko je sve ovo odvratno! I zar zaista, zar sam zaista... Ama to je glupost, koještarija! — dodade odlučno. — I zar je stvarno takva strahota mogla da mi padne na pamet? Na kakvu je gadost, ipak, spremno moje srce! Što je najgore: to je prljavo, gnušno, gadno, gadno... I celih mesec dana...

Ali nije mogao ni rečima ni uzvicima da iskaže svu svoju uznemirenost. Beskrajno gađenje, koje je počelo da mu steže i

guši srce još onda kad je krenuo kod starice, toliko je sad bilo poraslo i toliko postalo jasno da nije znao kud bi se deo od jada. Hodao je pločnikom kao pijan, ne primećujući prolaznike i udarajući o njih. Tek se u drugoj ulici pribrao. Okrenuo se i shvatio da stoji ispred krčme u koju se s trotoara silazi niz stepenice. Baš u taj tren počеше da izlaze nekakva dva pijana čoveka koji su se, pridržavajući jedan drugoga i psujući, uspinjali gore na ulicu. Ne razmišljajući mnogo, Raskoljnikov se za tili čas sjuri dole. Nikada do tada nije ulazio u krčme, ali mu se sada vrtelo u glavi, a uz to ga je morila strahovita žeđ. Zaželeo se hladnog piva, pogotovo zato što je tu svoju iznenadnu slabost pripisivao gladi. Seo je u mračan i prljav ćošak, stočić je bio lepljiv, naručio je pivo i žudno ispio prvu čašu. Začas mu je laknulo i misli se razbistrile. „Sve su to gluposti” — reče ponesen nadom — „kako sam uopšte i mogao da se zbunim! Obična telesna iscrpljenost! Samo jedna čaša piva, komadić dvopeka — i evo, za tili čas um se okrepi, misli razbistre, namere učvrste! Uh, kakvo ništavilo...” Ali premda je tako prezrivo u mislima otpljunuo, već je gledao vedro oko sebe, kao da se najednom oslobodio nekog užasnog tereta, i prijateljski počeo da posmatra prisutne. Međutim, čak je i u tom trenutku nejasno naslućivao da je i sva ta nadobudnost takođe nezdrava.

U krčmi je u tom trenutku bilo malo ljudi. Za onim pijancima, koje je sreo na stepenicama, izišla je odjednom cela jedna družina, pet-šest njih, s jednom devojkom i harmonikašem. Nakon njihovog odlaska postalo je nekako tiho i pusto. Ostao je neki, moglo bi se reći, majstor — pripit, ali umereno — koji je sedeo s čašom piva. Njegov debeli drug, pravi gorostas, u kratkom kaputu postavljenim krznom, i sa sedom bradom, mrtav pijan, beše zadremao na klupi i ponekad bi iznenada, kao iz sna, počeo pucketati prstima, širiti ruke i poskakivati gornjim delom tela, ne napuštajući klupu. Uz to je pevušio nekakvu besmislicu, upinjući se da se priseti stihova, ovako nekako:

Godinicu celu ženu milovao,
Go-dinicu ce-lu že-nu milo-vao...

Ili opet odjednom, kad bi se prenuo:

*U Pisarsku sam opet zašo,
Ljubav svoju staru našo...*

Ali niko da mu se pridruži u toj njegovoj sreći. Njegov je mučaljivi drug gledao na sve te izlive čak nekako kivno i nepoverljivo. Bio je tu još jedan čovek za koga bi se po spoljašnjosti reklo da je bivši činovnik. Sedeo je sam za sebe, sa svojom flašicom, pomalo pijuckao i posmatrao sve oko sebe. I on je bio nekako uzbuđen.

II

RASKOLJNIKOV, KAKO VEĆ REKOSMO, nenaviknut na svetu, klonio se svakog društva, pogotovo u poslednje vreme. Ali sad ga je najednom nešto privlačilo ljudima. Kao da se u njemu zbivalo nešto novo, a u isti mah kao da se nekako zaželeo ljudi. Za ovih mesec dana, izmoren od neprestane tuge i sumornog uzbuđenja, posustao je toliko da je poželeo da bar načas odahne u nekom drugom svetu, bilo kakvom, te se sad rado zadržao u ovoj krčmi, koliko god ona prljava bila.

Krčmar je bio u drugoj prostoriji, ali bi često svraćao u ovu glavnu, silazeći odnekud stepenicama, pri čemu su se najpre pomaljale njegove uglačane kicoške čizme s velikim crvenim šavovima. Bio je u plisiranom kaputu i u dozlaboga umašćenom crnom atlasnom prsluku, bez marame oko vrata, a celo lice kao da mu je bilo premazano uljem, poput gvozdene brave. Za šankom je stajao dečak od svojih četrnaest godina, a pored njega još jedan mlađi dečko koji je služio kada bi ko šta naručio. Na šanku su stajali isečeni krastavci, crn dvopek i parčići ribe. Sve je to tako zaudaralo i bilo zagušljivo, da je bilo mučno tu i sedeti, a okolo su se širila takva alkoholna isparenjima da se činilo kako bi se čovek mogao od samog tog vazduha opiti za pet minuta.

Događa se da sretnemo potpuno nepoznate ljude koji nas zainteresuju već prvim pogledom, nekako naglo, neočekivano, pre nego što progovorimo sa njima ijednu reč. Upravo takav utisak izazvao je u Raskoljnikovu onaj gost koji je sedeo malo podalje i koji je podsećao na penzionisanog službenika. Mladić se kasnije više puta prisećao tog svog prvog utiska i pripisivao ga, štaviše, nekakvom predosećaju. Neprestano je bacao pogled na činovnika, naravno i zbog toga što je i činovnik uporno gledao u

njega, te je bilo očigledno da bi i te kako rado zapodenuo razgovor s njim. Ostale ljude u krčmi, pa i samog krčmara, činovnik je gledao s notom oholog nehaja kao da se sasvim navikao na njih, kao da su mu dosadili, a u isti mah i kao da su to ljudi nižeg položaja i obrazovanja s kojima on nema o čemu da razgovara. Beše to čovek koji je prevalio pedesetu, srednjeg rasta i čvrste građe, prosed i dobroano čelav, žut, čak zelenkast u licu koje je bilo podbulo od neprestanog pijančenja, nabreklih kapaka iza kojih su se caklile kao pukotine uske živahne zakrvavljene okice. Ali na njemu je bilo nečeg vrlo čudnog; u pogledu mu je blistao čak nekakav zanos — valjda i razum i pamet — ali istovremeno kao da je prosijavala i ludost. Bio je u starom sasvim pohabanom crnom fraku s kojeg su bila pootpadala dugmad. Samo se još kako-tako držalo jedno, koje je zakopčavao, želeći očigledno da ostane pristojan. Ispod prsluka od nankina visio mu je plastron, sav zgužvan, zamazan i ispolivan. Bio je obrijan kao činovnik, ali ne baš skoro, tako da mu je po licu gusto izbila sivkasta čekinja-sta dlaka. Pa i u njegovim manirima zapažalo se nešto zaista dostojanstveno, činovničko. Međutim, bio je uznemiren, mrsio je kosu i pokatkad ojađeno podupirao obema rukama glavu, naslanjajući se poderanim laktovima o ispolivani i lepljivi sto. Najzad upre pogled u Raskoljnikova te progovori glasno i odrešito:

— Smem li vam se, poštovani gospodine, obratiti i uljudno porazgovarati s vama? Premda niste naročito ugledni naoko, iskustvo mi govori da ste čovek obrazovan i nevičan piću. Oduvek sam cenio učenost udruženu s iskrenim osećanjima, a uz to ja sam i titularni savetnik, Marmeladov. Smem li znati jeste li već izvolili služiti?

— Nisam, studiram... — odgovori mladić, iznenađen i posebnim kićenim načinom govora i time što mu je pitanje upućeno tako otvoreno, bez okolišanja. Iako je malopre načas poželeo ma kakav dodir s ljudima, pri prvoj reči koja mu je zaista bila upućena, njega iznenada obuze neugodno i razdražljivo gađenje prema svakoj nepoznatoj osobi koja bi mu prišla, ili samo htela da mu priđe.

— Student, dakle, ili bivši student! — uzviknu činovnik. — Upravo sam tako i mislio. Iskustvo, poštovani gospodine, dugogodišnjeg! — i hvalisavo se kucnu prstom po čelu. — Bili ste student ili ste se bavili nekom naučnom strukom! Nego, dopustite...

Pridiže se, posrnu, dohvati svoju flašu i čašicu i sede do mladića, malo ukoso od njega. Bio je pripit, ali je govorio glatko i tačno, samo bi povremeno zapleo jezikom i otezao pokoji slog. Čak je nekako pohlepno saleteo Raskoljnikova, baš kao da ni sam nije već mesec dana ni sa kim razgovarao.

— Poštovani gospodine — poče gotovo svečano — siromaštvo nije greh i to je istina. Znam da ni pijanstvo nije vrlina, naprotiv. Ali beda, poštovani gospodine, beda jeste greh, molim lepo. U sirotinji čovek još može da sačuva urođenu plemenitost osećanja, a u bedi to niko nikada ne može. Zbog bede čak ni batinom ne teraju čoveka, nego ga metlom čiste iz ljudskog društva, da bude još uvredljivije. I pravo je tako, jer sam u bedi prvi ja spreman sam sebe da vređam. Pa kako čovek da ne pije! Poštovani gospodine, pre mesec dana moju suprugu je istukao gospodin Lebezjatnjikov, a moja supruga nije isto što i ja! Shvatate li? Dopustite još da vas upitam, onako, iz puke znatiželje, jeste li izvolili kad noćiti na Nevi, na šlepovima sa senom?

— Nisam, nisam imao prilike. — odgovori Raskoljnikov. — Zašto?

— E pa, ja evo odande dolazim, molim lepo, evo već petu noć...

On natoči sebi čašicu, iskapi je i zamisli se. I zaista, po njegovom odelu, pa i kosi, prionula je pokoja slamčica. Po svoj prilici pet dana se nije svlačio niti umivao. Naročito su mu ruke bile uprljane, onako debele crvene, prljavih noktiju.

Njegove su reči izazivale, čini se, opštu mada slabu pažnju. Dečaci su se za šankom smejuljili, a čini se da je gazda sišao iz gornje prostorije upravo da bi poslušao veseljaka. Seo je malo dalje i zevuckao lenjo ali dostojanstveno. Očigledno su ovde Marmeladova svi dobro poznavali. Sigurno je i sklonost ka kitnjastom govoru stekao iz navike da često vodi razgovore s kojekakvim neznancima po krčmama. Ta navika prelazi kod nekih pijanica u potrebu, naročito kod onih sa kojima se kod kuće

postupa strogo i despotski. Stoga su u pijanom društvu vazda drčni da se nekako opravdaju, a i da steknu poštovanje, ako ika-ko mogu.

— Veseljak! — glasno će gazda. — A što ne radite, što ne služite kad ste činovnik?

— Zašto ne služim, poštovani gospodine — prihvati Marmeladov, obraćajući se jedino Raskoljnikovu, kao da ga je on to pitao — zašto ne služim? Pa zar mislite da mene srce ne boli zato što kradem bogu dane? Kad je gospodin Lebezjatnjikov pre mesec dana svojim rukama istukao moju suprugu, a ja ležao pijan, mislite da nisam tada patio? Molim vas, mladiću, je li se vama kad dogodilo... hm... pa eto, da beznadežno molite da vam pozajme novac?

— Da... ali kako to mislite beznadežno?

— Pa tako, potpuno beznadežno, molim lepo, kad unapred znaš da od toga neće biti ništa. Eto, znaš, na primer, unapred i pouzdano znaš da ti taj i taj čovek, taj neobično čestiti i vredni građanin neće dati novac ni za živu glavu, jer zašto bi mi i dao, pitam ja vas? Pa on zna da mu ne bih vratio. Iz samilosti? Ali gospodin Lebezjatnjikov, koji prati razvoj savremene misli, tumačio je neki dan kako sažaljenje u današnje doba čak i nauka zabranjuje, i rekao je da se toga već drže u Engleskoj, zemlji političke ekonomije. I zašto bi mi on dao, pitam ja vas... Pa ipak, eto, premda unapred znam da neće dati, odlazim do njega i...

— Zašto onda idete? — priupita ga Raskoljnikov.

— Pa kad nema kome drugom, kad više nemam kuda da odem! Ipak bi trebalo da svaki čovek ima gde da ode. Jer, ima takvih trenutaka kad čovek svakako treba bar nekuda da ode! Kad je moja kći jedinica prvi put izašla sa žutom knjižicom, morao sam i ja otići... (Moja kći ima žutu knjižicu, znate...) — dodade onako usput, gledajući mladića pomalo uznemireno. — Ma ništa, poštovani gospodine, nije ni važno! — požuri odmah da doda, tobože mirno, kad u tom trenu oba dečaka za šankom prasnuše u smeh, a i sam gazda se nasmeja. — Nije važno, molim lepo! Uopšte mi ne smeta što ljudi tako vrte glavom, jer svi to

već znaju i svaka se tajna otkrije; i na sve to ne gledam s visine, nego skrušeno. Neka! Neka! „Evo čoveka!” Oprostite, mladiću, možete li vi... Ma ne, izraziću se snažnije i slikovitije: neću reći možete li, nego usuđujete li se, gledajući me tako u ovom trenutku, odlučno tvrditi da ja nisam svinja?

Mladić ne odgovori ništa.

— E pa, dobro. — produži besednik ozbiljno i još nekako dostojanstvenije, pošto je pričekao da se slegne kikota koje se opet bilo razleglo u prostoriji. — E pa, molim, neka sam ja svinja, ali ona je dama! Ja sam zver po svom obličju, ali moja supruga Katerina Ivanovna obrazovana je osoba i rođena kćerka višeg oficira. Neka, neka sam ja hulja, ali ona je plemenita srca i puna osećanja prefinjenih vaspitanjem. Pa ipak... Eh, kad bi me bar požalila! Poštovani gospodine, poštovani gospodine, ama, trebalo bi da svaki čovek ima bar jedno takvo mesto gde bi i njega neko požalilo! Katerina Ivanovna je doduše velikodušna dama, ali je nepravedna... I premda mi je i samom jasno kad me čupa za kosu da me čupa samo zato što me od srca žali, jer, ponavljam vam bez stida, mladiću, da me čupa za kosu. — on ponovi još dvaput dostojanstvenije kad je ponovo začuo kikut. — Ali, bože moj, kad bi me bar jedanput... Ali ne! Ne! Sve je to kako treba i nije vredno spomena! Nije vredno spomena! Jer je već više puta bivalo onako kako želim i već su me više puta sažaljevali, ali... takve sam čudi, skot od rođenja!

— Dabome! — pridoda gazda, zevajući.

Marmeladov odlučno lupi šakom o sto.

— Takve sam čudi! Znete li, znate li, gospodine moj, da sam joj čak i čarape propio! Ne cipele, molim lepo, to bi još bilo koliko-toliko normalno, nego čarape, čarape sam joj propio! I maramu sam joj, od najfinije kozje dlake, koju je davno nekad dobila na dar, isto tako propio, njenu rođenu maramu, a ne moju; a stanujemo u hladnoj rupčagi, pa je zimus prozebla i počela kašljati, već i krv pljuje. A imamo troje nejake dece i Katerina Ivanovna radi od jutra do mraka, riba i čisti i decu pere, jer je od malih nogu navikla na čistoću, a pluća joj slaba i naginje sušici, i sve to ja osećam. Zar mislite da ne osećam? I što više pijem, to

više osećam. Zato i pijem što u piću ovom sažaljenje i osećanja tražim... Pijem, jer hoću još dvaput više da patim! — I glava mu klonu na sto, od očaja, reklo bi se.

— Mladiću — nastavi pridižući ponovo glavu — s lica vam čitam tugu. Čim ste ušli, pročitao sam je pa sam vam se baš zato odmah i obratio. Jer, kazujući vam šta sam sve proživio u svom veku, ne nameravam izvrgavati sebe ruglu pred ovim dangubama, koje ionako sve znaju, nego tražim osećajnog i učenog čoveka. Znaite dakle da se supruga moja školovala u otmenom gubernijskom plemićkom internatu, a na završetku je školovanja plesala sa šalom pred gubernatorom i drugim ličnostima, te je dobila zlatnu medalju i pohvalnicu. Medalju... hja, medalju smo prodali... već odavno... hm... A pohvalnica joj i dan-danas leži u škrinji, baš ju je nedavno pokazivala gazdarici. Iako se s gazdaricom neprestano gloži, htela je da se bar pred nekim pohvali i ispriča ponešto o nekadašnjim srećnim danima. Ne zameram joj, ne zameram, jer joj je još samo to ostalo — sećanje, sve je drugo otišlo bestraga! Da, da, vatrena je to dama, ponosna i nepopustljiva. Sama riba pod i o suvom hlebu živi, ali ne da na se. Zato ni gospodinu Lebezjatnjikovu nije htela da oprostí njegovu grubost, a kad ju je gospodin Lebezjatnjikov zbog toga istukao, nije toliko od uboja pala u postelju koliko od povređenih osećanja. Uzeo sam je već kao udovicu, sa troje dece, jedno drugom do uveta. Za prvog muža, pešadijskog oficira, pošla je bila iz ljubavi i zbog njega je pobjegla od kuće. Neizmerno je volela muža, ali je on počeo da se karta, dopao pod sud pa tako i umro. Pred kraj ju je i tukao; a ni ona mu, doduše, nije ostajala dužna, što mi je tačno i iz dokumenata poznato. A i dan-danas ga spomene, tako u suzama, navodeći ga meni za primer, a meni bude drago jer makar se tako priseti kako je nekad bila srećna... I ostane ona tako s troje nejake dece iza njega, u divljem srezu prilično dalekom, gde se i ja tada našao, ostane u tako teškoj sirotinji, i mada sam se mnogo toga u životu nagledao, to ne bih sada umeo opisati. Svi su je se odrekli. A i bila je ponosna, isuviše! I tako je ja, poštovani gospodine, i sam udovac s četrnaestogodišnjom kćerkom, zaprosim, ne mogavši više da gledam kako se muči. Sad ćete i

sami videti dokle je sve došlo kad je ona, lepo vaspitana, učena i iz dobre porodice, pošla za mene. I udala se! Jeste da je plakala i kršila prste, ali se udala – nije imala više kud. Da li vi, poštovani gospodine, razumete šta to znači kad se više nema kud? Ništa vi još ne shvatate... Godinu dana obavljah ja svoju dužnost pobožno i kako treba, a ovo nisam ni omirisao, (dotače vrhom prsta flašu) jer ja imam osećaja. Ali ni time nisam uspeo da udovoljim. Ubrzo sam i nameštenje izgubio, i opet ne svojom krivicom nego zbog kadrovskih promena, i počnem tako da pijem... Ima već godinu i po dana kako smo se napokon, nakon potucanja od nemila do nedraga i nebrojenih neprilika, obreli u ovoj velelepnoj prestonici, koju ukrašavaju mnogi spomenici. I ovde dobih posao... Dobih i ponovo ga izgubih. Razumete li? Ovog puta svojom krivicom, jer je iz mene provalila moja prokleta ćud... I sad smo podstanari kod gazdarice Amalije Fjodorovne Lipeveksel, a od čega živimo i čime plaćamo, to vam ne bih znao reći. Stanuju tamo i mnogi drugi pored nas... Pakao, jeza i užas... hm... da... Dotle mi je i kćerka stasala, iz prvog braka, a koliko je samo sirotica pretrpela, kćerka moja, od maćehe, dok nije poodrasla, o tome vam neću ni govoriti. Jer, iako je Katerina Ivanovna puna plemenitih osećanja, ona je ipak nagla i razdražljiva dama, začas plane... Jeste, moliću lepo! Ali, nećemo sada o tome! Kao što i sami možete zaključiti, Sonja nije išla u školu. Pokušao sam pre četiri godine da prođem s njom geografiju i opštu istoriju, ali kako u tome nisam baš dobro potkovan, a nisam imao ni poštenih priručnika, jer kakve su one knjižice što sam ih imao... hm... A sad više ni njih nema, tih knjižica, pa se na tome i svršilo celo njeno školovanje. Stali smo kod persijskog cara Kira. Posle, kad je već poodrasla, pročitala je nekoliko romana, između ostalog, tu je skoro, preko gospodina Lebezjatnjikova, s velikom pažnjom pročitala Luisovu *Fiziologiju*, možda znate za nju? Čak nam je i odlomke iz nje čitala. To je sve od njenog školovanja... A sad bih vam se lično, gospodine moj, obratio pitanjem: šta vi mislite, je li moguće da sirota ali poštena devojka poštenim radom nešto zaradi? Ta vam, moj gospodine, ni petnaest kopejki na dan ne bi mogla zaraditi ako je časna i ako nije naročito

sposobna, makar radila bez predaha. A još i taj Ivan Ivanović Knapštok, državni savetnik! Čuli ste valjda za njega, ne samo što joj onolike sašivene košulje od holandskog platna nikada nije platio, već ju je izvređao i oterao, toptajući nogama, nazivao ju je svakako, izmišljajući kako kragne ukrivo stoje i kako uopšte nisu po meri. A ovamo deca gladna... Katarina Ivanovna krši ruke, nervozno kružeći po sobi, sva s crvenim pečatima u licu, kako to u bolesti biva, viče: „Živiš kod nas, gotovanko jedna, jedeš i piješ i greješ se!” Ma đavola pije i jede kad ni dečica po tri dana ne vide koranicu hleba! A ja sam tad ležao... Ama, što da krijem! Ležao sam pijan, moliću lepo, i čuo kako Sonja moja govori (onako, kao i uvek, pokorna i glasić joj tako krotak... Plavokosa je, a lice joj uvek nekako bledo i mršavo), kaže ona: „Pa zar zaista, Katerina Ivanovna, moram da se u upuštam u takvo nešto?” A ona Darja Francovna, opaka žena i policiji dobro poznata, raspitivala se već tri puta kod gazdarice. „Pa šta” — odgovara joj Katerina Ivanovna, onako podrugljivo — „šta imaš i da čuvaš? Baš mi je to neko blago!” Ali ne zamerite joj, ne zamerite joj, poštovani gospodine, ne zamerite joj! Nije bila pri zdravoj pameti kad je to rekla, bila je uznemirena, bolesna i deca su plakala, jer nisu imala šta da jedu, i više je to rekla da je uvredi nego što to u pravom smislu izgleda... Jer, Katerina Ivanovna vam je takve čudi, i čim se deca rasplaču, pa makar i od gladi, odmah krene da ih tuče. I vidim ja, negde oko šest sati, Sonječka ustala, povezala maramu, obukla ogrtač i ode nekud od kuće, i negde oko devet se vratila. Došla pa pravo do Katerine Ivanovne i na sto pred nju bez reči ostavi trideset rubalja. Ni reč nije progovorila, niti je pogledala, samo uze naš veliki zeleni ogrtač od polusukna (imamo takav jedan zajednički, štofani), pokri se njime preko glave i leže u krevet, lice okrenula zidu, a ramena i celo telo joj se neprestano tresu... A ja i dalje sve onako ležim, moliću lepo... I onda vidim Katarina Ivanovna, takođe bez reči, prilazi Sonječkinjoj postelji i dugo, dugo kraj njenih nogu kleči, ljubeći joj stopala, neće da se podigne, onda obe zajedno zagrljene zaspaše... Obe... Zajedno... A ja i dalje... ležim pijan.

Marmeladov najednom začuta kao da je ostao bez glasa. Onda brzo otpi još jednu i nakašlja se.

— Od onda, gospodine moj — produži nakon kraćeg ćutanja — od onda, zbog jedne nemile zgrade i potkazivanja zlonamernih osoba, a za to je naročito zaslužna Darja Francovna, tobože zato što joj nismo ukazali dužno poštovanje, od onda je moja kćerka, Sofija Semjonovna, dužna da sa sobom nosi žutu knjižicu, pa nije više mogla ostati kod nas. Jer ni gazdarica, Amalija Fjodorovna, nije htela da dozvoli (mada je pre toga Darji Francovnoj i sama pomagala), pa ni gospodin Lebezjatnjikov... Hm... Pa eto, zbog Sonje je i došlo do njegovog sukoba s Katerinom Ivanovnom. U početku je obletao oko Sonječke, a sad se odjednom uobrazio. „Kako da ja” — kaže — „ovako prosvećen čovek, živim u istom stanu s takvom jednom?” A Katerina Ivanovna nije mu dala za pravo, počela ju je pravdati... pa je tako i došlo do toga... I sad nam Sonječka svraća najčešće predveče, pomaže Katerini Ivanovnoj i daje nam koliko može... A stanuje kod krojača Kapernaumova, a Kapernaumov je šepav i mutav, i cela je ona njegova velika familija isto tako mutava. I žena mu mutava... Svi su u jednoj sobi, ali Sonja ima svoju, s pregradom... Hm, da... Siromašan svet... I mutav... Da... Čim sam ujutru ustao i obukao svoje prnje, podigao sam ruke ka nebesima i zaputio se do njegovog prevashodstva, Ivana Afanasijeviča. Poznajete li možda njegovo prevashodstvo, Ivana Afanasijeviča? Ne poznajete? E, onda ne poznajete pravednika božjeg! To vam je vosak... vosak pred licem Gospodnjim; kao vosak koji se topi... Čak su i suzu pustili kad su izvoleli sve saslušati. „E pa, Marmeladove” — kaže — „već si jednom izneverio moje nade... Uzeću te još jedanput na svoju sopstvenu odgovornost.” — baš mi tako reče. „Upamti” — kaže — „a sad idi!” — Izljubih mu prah pod nogama, u mislima naravno, budući da mi u zbilji ne bi dao, jer je velikodostojnik i čovek novih državničkih i prosvećenih shvatanja. Vratim se kući, a kad samo rekao da sam opet primljen u službu i da primam platu, bože, kakvo je to veselje bilo...

Marmeladov opet učuta od snažnog uzbuđenja. Uto upade unutra, s ulice, cela družina pijanaca, već dobro nakresanih, i s ulaza se razleže svirka unajmljenog vergla i promukao glasić sedmogodišnjeg deteta koje je pevalo „Hutorok”. Nastade graja. Krčmar i poslugi se pozabaviše pridošlicama. Međutim, Mar-

meladov nastavi svoje kazivanje, uopšte ne hajući za njih. Reklo bi se da je već klonuo, ali što mu je piće više udaralo u glavu, to je bivao govorljiviji. Uspomene na nedavni uspeh u službi kao da ga oživeše i čak mu nekako obasjaše lice. Raskoljnikov ga je pažljivo slušao.

— Bilo je to, gospodine moj, pre pet nedelja. Tako je... Čim su za to doznale Katerina Ivanovna i Sonječka, bože, baš kao da sam se preselio u kraljevstvo božje. A nekad sam ležao kao svinja, a psovke su samo pljuštale! A sad: na prstima hodaju, decu umiruju: „Semjon Zaharič se na poslu umorio, odmara se, psssst!” Kafom me poslužuju pre nego što ću na posao, mute mi slatku pavlaku. Počele su pravu slatku pavlaku da kupuju, čujete li vi to?! I otkud su samo rodile jedanaest rubalja i pedeset kopejki da me pristojno opreme, to mi nije jasno. Čizme, platneni plastron — predivan, mundir, sve su vam to one našle za jedanaest i po rubalja — da bolje ne može biti, moliću lepo. Vratim se sutradan prvi put s posla: Katerina Ivanovna skuvala dva jela, supu i suhu govedinu s renom, o čemu do tada ni sanjali nismo. Nema vam ona inače nikakvih haljina... Ama baš nikakvih, molim lepo, a sad se najednom spremila kao da će u goste, doterala se, i nije da kažete bogzna šta, nego onako, znaju one ni od čega sve da stvore: počešljaju se, pa okovratnik kakav čisti nađu, pa manžetne, i kad pogledaš — sasvim druga osoba, i pomladi-la se, i prolepšala. Moja je golubica Sonječka pripomogla samo novčano, jer, kaže, ne priliči da neko vreme često dolazi kod nas, osim možda u sumrak, da je ne vide. Čujete li vi to, čujete li? Prilegnem ja malo posle ručka, kad tamo, šta mislite, iako se još pre nedelju dana bila grdno posvađala s gazdaricom, Amalijom Fjodorovnom, Katerina Ivanovna nije odolela da je ne pozove na kafu.

Presedele su dva sata i sve nešto šaputale. „Sad je” — kaže — „Semjon Zaharič u službi i platu prima, išao je lično njegovom prevashodstvu... A njegovo ti prevashodstvo samo izađe pred njega, a svima drugima kaza neka čekaju, i Semjona Zahariča uhvati za ruku i pored svih njih uvede u kabinet.” — Čujete li vi